

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות

מראש הישיבה הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א
שנאמר בשיה"ק

'התורה כוללת כל הטובות שבעולם'

ולכאורה הדברים צריכים ביאור, וכי מה היה לו ליעקב לעשות אם לא להיות כ"ב שנה בבית לבן, הלא כך נצטווה במפורש על ידי הוריו לקחת אשה מבנות לבן, והדרך היחידה להשיג את האשה היתה על ידי עבודת הצאן, וגם אם תאמר שהיה די לו באשה אחת, מלבד מה דאין זה מילתא דמסתברא, מ"מ מדוע נענש על כל הכ"ב שנה, לכאוף דל מהכא שבע שנים לפחות וכן הזמן שהיה בדרך בהליכתו ובחזירתו.

ועל כרחק דצריך לומר שמה שיוסף נלקח מיעקב לכ"ב שנה לא היה בתורת עונש ממש, כי באמת לא היתה על יעקב תביעה לכבד אז את הוריו, אלא משום שסוף סוף היה לו חסרון מעלה של כיבוד אב ואם שמחמתה לא היה לו את ההגנה כנגד לקיחת יוסף.

אלא דאי תימא הכי לכאוף תיקשי מדוע לא נחסרו ליעקב גם י"ד השנים שהיה בבית שם ועבר, הלא אף שכאמור לא נתבע עליהם משום כיבוד אב ואם, סוף סוף לא השיג בהם את המעלה שהיה יכול להשיג ואם כן אין אצלו את שכר המצוה של כיבוד הורים.

ובהכרח שעולה לנו מכאן דמעלת התורה כוללת בתוכה את כל המעלות שבעולם ובתוכן גם מצות כיבוד אב ואם, ובשנים שנטמן יעקב בבית שם ועבר ועסק בתורה נחשב לו שהשיג את מעלת כיבוד הורים עצמה ולמעלה מכך, והא גופא אינתליל במה שלמדו מכאן חז"ל במגילה (טז): ש'גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם'.

מן התורה תוצאות חיים לכל הבריאה

ואכן עוד מצינו שם בגמרא ד'גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות', והקשה על פי זה הט"ז (יו"ד סו"ס רנ"א) אמאי אמרינן דהצלת נפשות קודמת לתלמוד תורה ולא דחינן קלה מפני חמורה, וביאר שם הט"ז דאף שודאי מי שעוסק בתורה צריך להתבטל מתלמודו בכדי להציל נפש אחת מישראל, מכל מקום מי שלא הזדמן לידו דבר הצלת נפשות והמשיך לעסוק בתורה - נמצא למפרע גדול יותר מהמציל.

וכאן מתגלה לעינינו גודל ערכה של מצות תלמוד תורה: הלא לכאורה אילו היינו רואים מישהו שעוסק במעשה מובהק של הצלת נפשות, היינו מעריכים אותו בלי גבול לעומת מי שבמשך עשר דקות עסק באיזו סברא, ואילו חז"ל מגלים לנו את ההפך הגמור: מי שעסק בתורה נחשב לעין ערוך לעומת מי שעסק בהצלת נפשות.

והיינו טעמא משום שהעוסק בתורה אינו עוסק לעצמו בלבד אלא מקיים ומחזיק את כל העולמות, ואם מי שהציל נפש זכה לקיים עוד נפש מישראל, מי שעסק בתורה המשיך שפע של חיות על כל הבריאה בלי גבול ובלי מידה, עד שלא ישווה שכרו לעומת המתעסק בהצלת נפשות.

ובגמ' בשבת (:) אמרינן: 'רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה אמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, והוא סבר זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד', ומבואר להדיא בדברי הגמ' דתפילה נחשבת 'חיי שעה' לעומת 'חיי עולם' שיש בתורה, ואף רב המנונא שהאריך בתפילתו היינו רק משום שסבר זמן תפילה אינו מתחשב עם זמן תלמוד תורה, ובלא זה סברי כולי עלמא שהתורה קודמת לכל דבר שבקדושה ואף לתפילה, שאינה נוגעת אלא לחיי העולם הזה לבקשת הצרכים.

מסופר על מרן החפץ חיים שפעם כינס בביתו אסיפה של עשירים מופלגים לצורך התרמה של מיטות בעבור בית חולים, ובאמצע הכינוס נכנס אל החדר בחור צעיר מישיבת ריימלעס שבוילנא וביקש לשוחח עם הרב. החפץ חיים עזב את האסיפה בעיצומה ופנה אל הבחור במשך שעה ארוכה. העשירים שישבו בחדר לא ידעו את נפשם, עד שחרה היטב לאחד מהם והוא הרהיב עוז ופנה אל הח"ח: ילמדנו רבינו,

פ"ג משנה ז'. רבי שמעון אומר המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו.

לכל אחד יש חלק בתורה

החומרה הגדולה שמתבארת במשנה כלפי המהלך בדרך ופוסק ממשנתו הרי היא כעין המבואר בגמ' (חגיגה יב): ש"כל העוסק בדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים", שהוא אחד העונשים הגדולים ביותר שמצינו בחז"ל.

ומרן המהרי"ל דיסקין ביאר את ענין ה'גחלי רתמים' על פי המבואר בגמ' בב"ב (עד): שגחלי רתמים הם עצים שאינם נכבים מהרה גם לאחר י"ב חודש, ומשום כך זהו עונשו של הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה, שמלבד עונש הגיהנום בכל גופו - שמים לו את הגחלים בתוך פיו, כנגד הדברים הבטלים שעסק בהם ולא הפסיק גם בהיותו עוסק בדברי תורה.

אכן אם זהו הביאור במשנה, יש לדקדק מהי הלשון 'כאילו מתחייב בנפשו', והלא לכאורה הוא ודאי מתחייב בנפשו, בשעה שמביא על עצמו את העונש של הפוסק מדברי תורה.

ובאמת מצינו בכמה מהמפרשים שפירשו שלא לחינם נקטה המשנה מקרה של המהלך בדרך ואומר מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה, ללמדך דהכא במאי עסקינן כמי שעוצר מלימודו לא בעבור דברי שיחה בעלמא אלא להתבונן בנפלאות הבורא, לראות את פלאי הבריאה ולומר מה רבו מעשיך ה' וברוך שכתה לו בעולמו, שגם על זה מלמדת המשנה שלא היה לו להפסיק מדברי תורה, ונמצא גורם רעה לעצמו.

ונראה שלפי זה יש לומר שדברי המשנה 'כאילו מתחייב בנפשו' אינם באים דוקא בתורת עונש, אלא בכדי לתאר את המציאות האמיתית, שמי שפוסק מדברי תורה מתוך הבנה שכביכול יש כאן משהו אחר חשוב יותר, ועדיף לו לעצור ולהסתכל על פלאי הבריאה מאשר להמשיך ולשנות, הרי זה כביכול כמי ש'מתחייב בנפשו' ומאבד את עצמו לדעת, שכן מה הבדל יש ביניהם? כשם שזה אינו מבין את ערכם של החיים ועוזב הכל בשביל כלום, כך מי שעוסק בדבר הגדול עלי אדמות ומפסיק במחשבת טעות שיש כאן משהו אחר, הוא מאבד את הדבר הגדול שניתן לו על לא דבר.

וזוהו המסר העולה לנו מדברי המשנה, שאין לך דבר גדול מאשר תלמוד תורה, היא שקולה כנגד כל העולמות וכוללת בתוכה כל הטובות שבעולם, מי ידמה לה ומי ישווה לה ומי יערוך לה.

האדמו"ר הראשון מסלונים בעל 'יסוד העבודה' דקדק את לשון התפילה 'ותן חלקנו בתורתך', מדוע מבקשים דוקא על ה'חלק' בתורה ולא על לימוד התורה בעצמו, וביאר שבעבודת ה' ישנם כמה דרכים אשר כולם מביאים אל התכלית, וכל אחד יכול להתמקד בחלק אחר ועל ידו להגיע לקרבת אלוקים, כלשון הגמ' 'עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים' - שכולם יעמדו סביב אותו מעגל כל אחד בנקודה אחרת, אבל כל אחד יעמוד במרחק שווה מחבירו, אבל עם כל זה אנו באים ומבקשים 'ותן חלקנו בתורתך' - שהחלק שלנו בעבודת ה' לא יהיה לא בחסד ולא בשום מעשים טובים אחרים, אלא אך ורק בתורת ה' תמימה הא ותו לא מידי.

בפרשת ויצא אנו מוצאים את מעשיו של יעקב אבינו שנטמן י"ד שנה בבית שם ועבר ועל אותו שנים לא נענש משום כיבוד אב, אבל על כל שאר כ"ב שנה ששהה בבית לבן הארמי נענש בכך שיוסף בנו נלקח ממנו לכ"ב שנה.

כיצד יתכן שהבחור הצעיר הזה שאין בידו מאומה עדיף עלינו, שבאים להציל נפשות ולתרום מיטות עבור החולים?

השיב החפץ חיים אל העשיר: אתם - כל מעלתכם היא שאתם משיגים את המיטות לחולים, אבל הוא - הוא עושה שלא יצטרכו מיטות מלכתחילה...

וחז"ל אמרו בתנא דבי אליהו (זוטא פ"ה): "בכל יום יוצאים מלאכי חבלה לפני הקב"ה לחבל את כל העולם כולו, ואלמלא בתי כנסיות ובתי מדרשות שהיו תלמידי חכמים יושבין בהם ועוסקין בדברי תורה היו מחבלין את כל העולם כולו מיד", הוי אומר שכל הרווח וההצלחה שעומדים לעולם דבר יום ביומו הכל הוא אך ורק מכח התורה, שהיא אשר נותנת חיים לכל הבריאה כולה ובלעדיה לא ירים איש את ידו ואת רגלו.

אין לך גדול ממי שעוסק בתורה

הכרתי יהודי ת"ח מופלג בבני ברק זצ"ל, שכל ימיו ישב ועסק בתורה בכלל חזון איש, ומשעבר כבר את גיל השיבה נכנס אל מרן בעל הקהילות יעקב והתאונן בפניו: כשאני מביט מסביבי ורואה אנשים בני גילי הריני מגלה שכמעט כל אחד מהם פעל דבר מה, אם זה במילי דאורייתא להעמיד תלמידים ולחבר ספרים וכדו', ואם זה במילי דעלמא, ואילו אני - מי אני ומה אני, אני מרגיש כאילו אינני פועל מאומה אלא רק יושב בפניתי בלי ליצור ולחדש משהו עלי אדמות.

וכך היתה תשובתו של מרן הסייפלער: אתה רואה את כולם פועלים ועושים. אבל בשביל מה כולם פועלים? הרי הכל בעבורך! כל העולם כולו, תבל ומלואה וכל יושבי בה, כולם לא נבראו ולא נעשו אלא בשבילך, שהרי אתה פסגת הבריאה... וכמו שאמרו חז"ל - 'כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה'. ואם כן פשיטא דקושיא מעיקרא ליתא.

יהודי אחד ניגש פעם אל מרן הגרי"ז והציע בפניו ספק: האם תלמוד תורה נדחה מפני מצוה שספק אם יכולה להעשות בידי אחרים או לא. אמר לו מרן הגרי"ז: אף אני בצעירותי הסתפקתי בספק מעין זה על ידי מעשה שבא לידי, ופשטתי את ספקי ממשנה ערוכה; ותלמוד תורה כנגד כולם'...

הוי אומר, שהחזקה קמייתא שיש לפנינו היא שאין שום ערך לדבר מה כלשהו כנגד מצוות תלמוד תורה, והבא לחדש ולהפקיע מידי מעלת התורה - עליו הראיה לומר שיש עדיפות למשהו אחר...

ועל כל אחד ואחד לדעת שאין שום שוויות וערך לכל דקה שבה הוא יושב ועוסק בדברי תורה, וגם אם לעיתים נדמה לו כביכול שאין שכר לעמלו, הוא אינו מבין את הדברים לעומקם ואינו זוכר את מה שהוא לומד, מלבד מה שאין זה נכון כלל ועיקר אליבא דאמת, מכל מקום גם אם לו יהי כן - הוא מה אכפת לו, סוף כל סוף הוא מתעסק בדבר הגדול עלי אדמות ועושה את תפקידו בעולם, ומה ערך ישווי לו.

והכי איתא במדרש (ויק"ר פ"ר י"ט סי' ב'), וכעיי"ז בילקו"ש שה"ש רמז תתק"צ ושם במדרש חזיתי): "אמר רבי לוי, משל לטרסקל נקוב ששכר בעליו פועלים למלאותו, מי שטיפש מהו אומר מה אני מועיל - מכניס בזו ומוציא בזו, מי שפיקח מהו אומר ולא שכר כל חבית וחבית אני נוטל, כך מי שהוא טיפש מהו אומר - מה אני מועיל ללמוד תורה ומשכחה, מי שהוא פיקח מהו אומר ולא שכר יגיעה הקב"ה נותן".

וכך צריך כל אחד לומר לעצמו: גם אם לא רואים את הפירות תיכף ומיד, אין לך תוצאה גדולה יותר מאשר הלימוד בעצמו, שעליו נותן הקב"ה את שכר היגיעה, והוא הדבר הגדול ביותר ששייך להתעסק בו כאן בחיי חיותנו בעולם הזה. אם כן מי כסיל ויעזוב את עצם החיים לחצוב לו בורות נשברים.

ולסימוא דהאי מילתא יש להביא מעשה שסיפר לי אחי שליט"א, שיום אחד ישב עם אאמו"ר הגאון זצ"ל בבית ועסקו שניהם בתורה. בחוץ השתוללה סופה רוח סערה, הבריקו ברקים והרעימו רעמים בקול רעש גדול, אך אאמו"ר זצ"ל המשיך בתלמודו ולא בירך את ברכת הרעם. מהנהגה זו למד אחי בליבו, שאין להפסיק באמצע תלמוד תורה לברכות השבח.

בכדי להיות בטוח בהוראה שהוציא אליבא דעובדא, פנה לאחור הלימוד אחי אל אאמו"ר ושאל אותו האם אכן זוהי ההלכה למעשה. אך אאמו"ר השיב שלא כן היא, אלא ודאי שיש להפסיק גם באמצע הלימוד לברך על הברק והרעם. שאל אותו אחי: אם כן מר היכי עבד, מדוע אבא בעצמו לא בירך כאשר היינו באמצע הלימוד? השיב לו אאמו"ר: וכי היו רעמים? אני לא שמעתי מאומה...

'על מי מנחחות ינהלני'

בשולי הדברים יש להדגיש, שאם כי מחד גיסא למדנו מדברי המשנה את החומר הנורא שיש על ההפסקה מדברי תורה, מכל מקום אין להוציא את הענין מצורתו הנכונה ולדעת לשקול את הדברים במשקלם הראוי.

ראשית דבר ברור שלא מדובר במשנה על כל אחד המוציא מפיו מילה כל שהיא זעיר שם זעיר שם, ואין המובן מדברי התנא שיש ללמוד דוקא בתענית דיבור מוחלטת, אלא כלשונם של רבותינו בגמרא - 'כל העוסק בדברי תורה ועוסק בדברי שיחה', והיינו שאין לעזוב את הלימוד ולהתעסק בדברים בטלים, בתורת עסק דייקא, והדברים ברורים למבין.

ושנית יש לדעת, שעל אף שמוטל עלינו לעשות ככל שביכולתנו בעבודת ה' ולעבוד אותו במלוא כוחותינו, מכל מקום אין המכוון חלילה שיש לו לאדם להכנס ללחץ האם הוא עושה את כל מה שדרוש ממנו, כיון שפשוט וברור שכל לחץ שיהיה, ואפילו לחץ כלשהו, אינו נחשב למצוה כי הוא זה ואדרבה, הוא העבירה הגדולה שבעבירות והחמורה שבחמורות.

ודבר פשוט הוא, כי מי שאינו עושה את מעשי המצוות בצורה טובה ונעימה מתוך הרגשה טבעית ושמחה הרי הוא עוקר מעיקרא את כל מהות המצוות ואת כל הטעם שהם ניתנו לאדם לחיותו לטוב לו, והרי הוא חלילה כמוציא שם רע על הרבוננו של עולם שכביכול נתן מצוות לענות בהם את הבריות.

וממילא, אם המהלך הטבעי של עשיית המצוות נמצא מכניס את האדם ללחץ מסויים ולתחושת רדיפה, על כרחך שהוא אינו עושה את המצוות בצורתם הנכונה ומוטב היה אילו לא היה עושה מאומה, ופוק חזי מאי עמא דבר, שכל אותם אלו שיצאו דחופים לקיים את דברי התורה לא נותרו בדתם או לא בדעתם, כולם כולל כולם ללא יוצא מן הכלל, וביודעי ובמכירי קאמינא.

ואם כי היצר הרע הוא מלך זקן וכסיל, חכמה גדולה יש עמו והוא כבר מלומד אלפי שנים בנסיון עשיר, על ידי אין ספור האנשים שהוא שלח לעומק הגיהנום הכל מכח התחושה שהכניס לליבותם, כביכול המצוות הם דבר מלחיץ ומדכא שיש לעשותו כמי שכפאו שד, ואין לך דבר נורא מזה.

כל אחד ואחד צריך לדעת שאם יש איזו מצוה שמכניסה אותו ללחץ מסויים, טובה שתיקתו מדיבורו והמצוה הגדולה שהוא יכול לעשות היא לעזוב את הענין מכל וכל, כדי שלא תבוא מצוותו בעבירה ולא יכשל באיסור הגדול ביותר והוא הלחץ, ואם למשל יש משפט שהוא מרגיש שעליו לאומרו פעמיים - שידלג עליו מלכתחילה...

בספר קריינא דאגרתא למרן הקהילות יעקב מובא מכתב שכתב בענין אי מי שתקף אותו 'נערווען' בענינים שבקדושה, ותחילת המכתב פותחת במילים 'על דבר החולה'... כי אכן, אין לך חולי גדול מזה מאשר לעוות את השכל הישר ולהרוס את כל המהלך התקין של החיים.

בעיני ראייתי ובאוזני שמעתי בחורים צעירים שהסתפקו בספיקות זרים ומשונים שאין בינם ובין ההיגיון כמלוא הנימא, בעניני ביטוי שפתיים מחשבות וכוונות, כאשר כל השומע יבין שאילו היה בעל המעשה נתקף בחולי המדובר לא היה עולה על דל שפתיו לחשוב כאילו פעל נגד עצמו וכביכול לא ידע מה פיו מדבר ומה ידיו עושות, ואין כאן המקום להאריך.

כללו של דבר, שהתורה שניתנה בידינו היא תורת חיים, להתרומם על ידה לעלות ולהתעלות ולראות את טוב ה', והתפקיד המוטל עלינו הוא להתעסק בה ככל יכולתנו וכפי מסת ידיו מתוך שמחה והבנה שאנו מתעסקים בדבר הגדול ביותר עלי ארץ, אשר גדול בכל מכל כל ונותן חיים לעושייו בזה ובבא.